

СТАНОВИЩЕ

от

проф. д-р Маргарет Димитрова

по конкурса за професор в 2.1. Филология /Славянски езици – сравнителна граматика на славянските езици/,
обявен от Софийския университет „Св. Климент Охридски“
в ДВ 44 от 29. V. 2018 г.

Единствен кандидат в конкурса е доц. д-р Валентин М. Гешев, дългогодишен преподавател във Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, авторитетен учен с несъмнени приноси при проучване на историята на славянските езици и в частност на българския език.

В конкурса за професор той кандидатства с книгата „Следистория на българския език: български език на Балканите, спомени за българско минало, противоречиво и динамично настояще“, издадена през 2018 г. от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“, 2018 г., 548 стр. В нея сполучливо са систематизирани многогодишни (защото те не са резултат само на посочения от автора проект от 2009 г.) наблюдения на доц. Гешев върху широк спектър от източници за историята и настоящето на българския език в различните му форми – диалекти, социолекти, идиолекти, професионален жаргон, книжовни формати. В. Гешев работи както с ръкописи и стари печатни книги, така и с етнографски описания, сведения на чужди пътешественици из земите, населени с българи, така и с документи от местни и лични архиви, а също и с информанти в теренни проучвания при непосредствен контакт с носителите на езика. Безспорно работата с различни по характер извори е доказателство за широките професионални умения на кандидата.

Освен широтата на спектъра от извори, друга характерна особеност на този труд е широкият хронологичен обхват. Въпреки че основно вниманието на автора е съсредоточено върху XIX–XX в., силна страна на труда е, че той търси корените на явленията, показва устойчивостта на народностните и езикови идентификации, разкрива типологията на някои процеси, като тръгва от данните за по-стари времена, а освен това ясно дефинира факторите, предизвикали промените, определя влиянията и традицията. В съответствие с различните извори авторът използва и различни видове анализи: исторически, етноложки, езиковедски. За мене силна страна на анализите му е, че той не остава на равнището на синхронните описания, а винаги търси диахронните измерения, за да обясни изследваните обекти в цялост, да открие причините за дадено езиково или ментално явление.

Основен негов метод е съпоставката на информацията от различни източници и контекстуализирането на данните спрямо определен тип култура, спрямо особености на всекидневния живот, стопанството, образованието, спрямо исторически превратности, спрямо икономическата и политическа ситуация. Отлично впечатление ми прави вглеждането в конкретни житейски съдби, в емоционални реакции, светоусещане, което

показва не само уважение към човека (изобщо и към конкретния събеседник), но и контекстуализира данните, обяснява фактите и причините за наблюдаваните процеси, очертава конкретни портрети на събеседниците – в езиков и етноложки план.

Уважение към документа и стремеж към обективност личат от отличното издание на архива от с. Бобошица – успоредно факсимилно и наборно с кирилица и с бележки на издателя.

В книгата има множество отлично намерени теми (не е възможно в това становище да коментирам всичките), например темата за историята и вариантите на речевия етикет във всекидневната реч – изключително важна от гледна точка на общуването и имаща освен чисто научна, още и практическа стойност (тук към анализите на *сполай ти*, бих добавила, че в Чергедските молитви се използва глаголът „сполавам“ в обръщение към Бога), или темата за преводаческите сполуки и несполуки, за употребите на окцидентализмите, свързани с усета на носителите на езика за престижност. Многобройни и точни са наблюденията на В. Гешев върху некомпетентни езикови прояви днес. Подкрепям мнението му, че тъй като българският език има дълга и авторитетна книжовна традиция и отколе са се утвърдили редица изрази, които са станали и емблематични за типове поведение или ситуации, е добре да се използват именно тези изрази и е грешно, а дори може да е подвеждащо да се въвеждат нови, несъответстващи на контекста изразни средва (като „франкистката кавалерия“ или „кралицата на Саба“). Езиковите бележки на В. Гешев не са хрумки, не са само изразени предпочитания на културен човек или или пък стремеж към традиционализъм – зад всяко изразено мнение стоят сериозни лингвистични аргументи, етимологични и исторически справки, отлично познаване на фонетиката и граматиката както на езиците, от които се заема, така и историята на българския книжовен език, на българските диалектни и книжовни прояви извън границите на Република България.

Познаването на езиковите процеси в дълбочина, както отличната му езиковедска подготовка дават възможност на доц. Гешев да идентифицира ясно явленията и да изрази своето разбиране за тях чрез предложени от него термини, като *койнеизация*, *алократична езикова общност*, *фонетичен класицизъм*, *акцентна диглосия*, *външна релексикализация*, *синтагматична типология* и др. (както учеше проф. Мирослав Янакиев, те не са многозначни, не са подвеждащи, защото са изковани от гръцко-латински корени). Изковането на тези термини е съпроводено в книгата с непротиворечиви формулировки и показателни примери. Убедителни са лингвистичните идентификации, които ученият прави, защото широката му езиковедска култура му помага да оприличи наблюдавани от него днес явления в български с типологични сходни явления в историята на българския език и на други езици (например разсъжденията му за езиковата престижност и механизмите на заемането).

В. Гешев е включил в документите за конкурса още 35 статии и студии. Както се очаква от учен, заемащ професорска длъжност, те показват научни търсения и вещина в различни научни полета – история на падежната система в български: функции на падежите, преход от синтетизъм към аналитизъм, падежни форми в диалектите и в книжовната традиция на XVII-XVIII в.; праславянски и праславянска родина; граматична модалност и време в българския език; книжнината в Молдова – исторически аспекти, езикова хибридизация и др. На основата на внимателно анализирани множество

езикови данни В. Гешев предлага нови гледни точки, оспорва традиционни мнения и убедително аргументира своите възгледи – например за същината и употребите на причастните конструкции в старобългарските преводи от гръцки: според него честотата им невинаги и не само е резултат от влияние на гръцкия образец. В подкрепа на мнението на автора би могло да се използва фактът, че причастията се използват засилено в оригинални съчинения през XIV в. и това не е само стремеж към „класицизиране“ на езика, а има и други основания в самите подходи към езика, книжнината, мисленето (срв. например статията на Иван Добрев „Проговорилото мълчание“), а също и фактът, че когато старите преводи от гръцки са редактирани от хърватските глаголаши спрямо латински, невинаги причастията са заменени с подчинени изречения по подобие на латинските подчинени изречения.

Аз особено ценя публикациите на В. Гешев върху стила и книжовноезиковия характер на българските текстове от XVIII – началото на XIX в., а именно Книжвоноезикови стилове на българския XVIII в. – *Съпоставително езикознание* XXXIV, 2009, № 1, 23–53 и „Принципът“ на умерената катаревуса и българските книжвоноезикови стилове от XVIII и началото на XIX в. – *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“* 40, кн. 1, 2002 – Филология, 99–106. Предлаганата от автора класификация и критерии за характеризиране на книжвоноезиковите прояви (силно класицизирани, смесени, умерено класицизирани /типологично съответствие на гръцката умерена катаревуса/ и демотически) хвърлят нова светлина върху стилового многообразие на нашето Възраждане, върху авторитетните текстове модели, върху причините за личните предпочитания на авторите. Подходът на автора е новаторски и отчита при анализа на българските възрожденски творби и език повече фактори, определили стила им. Заниманията ми с разпространението на преписите на „История славянобългарска“ на о. Паисий Хилендарски ме убеждават, че доц. Гешев е прав, като обръща внимание на подценяваното в нашата наука влияние на книгите, написани/ отпечатани с безюсов правопис не само върху текстове от XVII в., но и от XVIII в. (Народно-диалектно и традиционно-книжовно във фонетиката на лексикалната основа на думите у Паисий Хилендарски. – *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ – България. Научни трудове* 41, кн. 1, 2003 – Филология, 329–336). Наистина о. Паисий е живял в полилингвистична среда на Света Гора и е имал достъп до различни книги и ръкописи.

В допълнение към несъмнените научни приноси на кандидата в конкурса за професор бих искала да добавя, че той е дългогодишен авторитетен преподавател във Факултета по славянски филологии, чиято работа се отличава със задълбоченост, отдаденост и дисциплинираност. Той преподава една от най-трудните, но и една от най-важните за славистите дисциплини „Сравнителна граматика на славянските езици“, за което се изисква висока научна компетентност, широки знания, умения за съпоставителен подход към големи масиви от данни, диахронен и синхронен прочит на езиковите данни и несъмнени преподавателски умения. В. Гешев е и автор на глава в един така нужен на студентите учебник, като *История на славянските езици (очерци с текстове)*. Том I. *Западни славяни*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000, Гешев, Валентин. Езикът на славяните при появата им на историческата сцена, стр. 21–39).

Като имам предвид научните приноси на доц. Валентин Гешев, активното му участие в научния живот у нас и в чужбина, всеотдайната му преподавателска работа, коректното изпълнение на административните му задължения в университета, честността и непреднамереността му в колегиалните взаимоотношения, смятам, че има всички основания той да заема академичната длъжност „професор“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Като член на журито аз без всякакви колебания ще гласувам „за“.

12.XI.2018г.

София